

ратенко та «Джерело» з Рівного (керівник — Іван Синельников). У наукових зібраннях влітку минулого року брали участь авторитетні науковці з вищезгаданих країн, відомі далеко за їх межами. Нагадаю лише імена Яна Стеньшевського, Анвідаса Карашки, композитора Анджея Нікодемовича, Ежи Бармінського, Стефанії Павлишин, Володимира Гошовського та ін.

Очевидно, що організатори Фундації мають намір і в майбутньому широко розвивати співпрацю на різних рівнях — науковому, концертно-просвітницькому, видавничому тощо. Це надзвичайно позитивне явище, яке сприяє подоланню спотворених стереотипів в науково-культурницьких сферах, переходу до нормальних цивілізованих відносин.

До вищесказаного варто лише додати, що в тексті статті «Традиційна культура і народна музика» використовуються терміни «сакрум» і «профанум», які ще, на жаль, подекуди маловідомі в нас. Але у контексті статті терміни «сакрум» і «профанум», здається, не викликають особливих сумнівів чи заперечень і є цілком зрозумілими. «Сакрум», «сакральний» — освячений, той що відноситься до релігійного культу й пов'язаного з ним ритуалу. «Профанум», хоч на побутовому рівні має негативне тлумачення, як «неуцьке», «зневажливе» і т. п., — у матеріалі даної теми слід розглядати як щось прадавнє (поганське), непосвячене. Саме так цей термін розглядав вчений Рудольф Отто (він же і впровадив його). Крім того, до цієї проблеми в рамках феноменології і структуралізму зробили свій внесок такі вчені як Еміль Дюркгайм, Ван де Льове, Роже Калуа, ґрунтовне знайомство з працями яких ще попереду.

Володимир ГРАБОВСЬКИЙ

Дрогобич

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА І НАРОДНА МУЗИКА

Першим заходом в межах програми «Сакрум і профанум в народній музиці пограниччя Східної і Західної Слов'янщини» є трирічний цикл, запланований як дослідницька програма під назвою «Обрядова музика Пограниччя». У липні 1991 року він обговорювався етномузикознавцями з Білорусі, Литви, Польщі й України на симпозіумі в Довгобродах.

Вибір теми не випадковий, оскільки традиційна культура, на думку присутніх на симпозіумі дослідників, визначається праджерелом сучасної творчої кондиції кожного народу. Творена групою людей анонімно і передана шляхом усної традиції, вона є колективним результатом поколінь¹, що відтворює очевидні мистецькі наміри виду *homo sapiens*. Як явище багатфункціональне і нерозривно пов'язане з усіма сферами життя сільської громади, традиційна культура поєднує в собі як естетику і народну філософію, що сягають корінням поганських часів, так і норми поведінки, які співіснують в даному суспільстві на засадах традиції. Колективне дотримання цієї засади є гарантією існування культури, однак заперечення індивідуальних рис особистості стверджує наявність однорідного способу вжитку. Взіреть, сформований таким чином, що окреслює відношення стосовно групи своєї і чужої, зумовлює вияв власної тотожності і водночас відмінності культури на тлі інших угруповань. Звідси також традиції угруповання, що оглянулись в певній ізоляції (просторовій чи на рівні свідомості), одночасно гомогенні² ознаки у своїй структурі виявляють найбільше давніх форм.

Одним з найважливіших елементів традиційної культури є високий ступінь її сакралізації³, так званого домінування повір'їв та магічних дій над раціональною діяльністю, а також поширення санкції святості на різні сфери щоденного життя. Таке тлумачення сакралізації, з одного боку, є причиною, з іншого — наслідком існування обрядової сфери, в якій символічно виражаються не тільки міжлюдські взаємини, але й зв'язки з сакральним, що надає особистості почуття безпеки і сенсу життя. Крім того, в

обрядках відбиті правічні питання екзистенції природи, мети, джерела і меж життя, буття в категоріях макро- та мікрокосмосу (пори року, етапи людського життя, залежність людини від законів Природи і т. д.). Усування їх або спрощення в багатьох етнологічних працях, навіть у художній літературі, особливо XIX сторіччя, стають причиною творення фальшивої картини села. В 1986 році Людвік Стомма писав:

«Картина радісного і кольорового села — розтанцьованого і розспіваного, — надто утвердилась в повсякденних переконаннях. Формували і формують її фольклорні ансамблі, які щораз менше мають спільного з автентичною культурою села, барвисті продукти Цепелі⁴ або компендіум найбільш відомого з галузі польського села XIX сторіччя — праці Оскара Кольберга...»⁵.

Досить пригадати, що в працях Кольберга майже 84 відсотка матеріалу присвячені веселим заняттям; варто усвідомити собі цей факт, щоб зрозуміти, з яких передумов виростала більшість наступних літературних «свідчень», які досить вдало сформувавши не лише інтелігентську думку громади, але навіть підсвідомість частини етнографів.

Міфи, що зросли навколо цього питання, в даний час руйнуються дослідниками проблеми. Однак, видається, що їх зусилля мають невеликий радіус дії.

Звідси наміри працюю Центр заохочення досліджень і дії «Музика Пограниччя» охопити не лише спеціалістів, а й широке коло зацікавлених традиційною культурою села з особливим врахуванням її автентичності. Об'єднані навколо Центру етномузикознавці свідомі того, що в традиційній культурі відбуваються невідворотні перетворення. Розвиток системи шкільного виховання, засобів масової інформації, зростання просторової рухливості мешканців села чи організація системи торгівлі і послуг змінили давній самодостатній обіг культурної традиції в широкому розумінні⁶.

Ці факти мають фундаментальне значення для творення нових підстав, які характеризують часто пасивне сприйняття готових продуктів масової культури, що надходять з міських осередків при одночасному пригасанні власної творчості і відтворення. Тому цілком слушним видається проведення постійних польових досліджень, які мають за мету реєстрацію — шляхом звернення до глибини людської пам'яті — і аналіз явищ, що безповоротно минають. Лише завдяки відтворенню детермінант тривалості і змінності культури даного регіону стане можливим зробити висновок про традиційні характерні риси різних локальних осередків на терені Польщі, України, Білорусі і Литви. Крім того, з польської перспективи, саме таким чином проведені дослідження можуть виявитись підставою деміфологізації ряду поглядів, що стосуються давніх кордонів Польщі, поглядів, що нині повинні враховувати реалії здорового глузду.

Як і традиційна культура, автентична народна музика виявляє генетично пов'язану з народом анонімну творчість і усний переказ, а також дотримання стислому музичного взірця (тональність, ритміка і т. п.), що витворений даною спільнотою і є одним із способів культурної ідентифікації.

У традиційній сільській громаді музика становила основоположний елемент і обов'язковий контекст життя. Вже в 1924 році Ян Ставіслав Бистронь писав: «вона (музика) супроводжує людину від колиски до гробу, при забаві і праці, мандрує з ним у далекий світ, йде з ним на війну»⁷. В традиційній культурі музика була всюдисуща, причому тут істотним є підкреслення її первісної ролі, яка освячує людську діяльність (лише пізніше зростають розважальні тенденції), тому ця всюдисущність є проявом сакралізації суспільного життя⁸. Обряди і пов'язана з ними обрядова музика виконували детермінантні (визначальні) функції часу магічного чи освяченого, який, з одного боку, організовував народний календар (прийнятий цілою громадою), з іншого, — визначав переломні моменти в житті особистості (звідси час коляди, жнив, уродин, шлюбів). В цьому випадку музика, а швидше сам звук, якому первісно надавались такі позитивні емоції як життєвість, ясність, плодючість⁹, був носієм від профанум до сакрум. Рационально сприймаючи звукову сферу як найбільш консервативний

елемент традиційної культури, виконавство віддавна зумовлене в людській свідомості багатьма нормами. Бистронь писав:

«Оскільки загальні пісні можуть співатись всіма в кожному разі без огляду на пору, настільки обрядові є стисло визначеними: співати їх може лише той, на кого припадає обрядовий обов'язок, в зв'язку з конкретною обрядовою дією у відповідному часі; поза тим їх не співають, — панує думка, що спів цих пісень незалежно від обряду вважається гріхом»¹⁰.

В культурі сучасного села роль музики переосмислилась, втрачаючи свою внутрішню глибину і стаючи категорією забави. Однак, можна і сьогодні знайти відлуння давніх традицій, насамперед обрядових пісень, на теренах особливо сприятливих для цього, якими є регіони Східної Польщі та Західної України, Білорусі і Литви. Довготривала ізоляція цих земель від поступу цивілізації дає шанси виявити цікаві дослідницькі результати, що стосуються культурницьких виявів окремих осередків, а також окреслити регіони взаємного впливу¹¹.

В рамках програми «Обрядова музика Пограниччя» реалізовуватимуться послідовно три теми: музика календарного циклу, родинного циклу та обрядова інструментальна. В даний час розпочинаємо першу з них, але насамперед слід визначити назву циклу — річного чи календарного. Під цією назвою розумітимемо синкретичну цілісність, яку складають конкретно визначені обрядові пісні, інструментальна музика, хореографічні композиції або обрядові вистави, що впливають з послідовності польової праці чергових пір року, хоч приписані до літургійного календаря (католицького, православного), свята якого в минулому викликали виконання багатьох акцій аграрно-магічного характеру. Крім того, незалежно від формулювання «обрядова музика», тематикою конференції (чи симпозіуму) можуть бути також решта елементів календарного циклу, оскільки сама музика у відриві від них у традиційній народній культурі не існує.

Дорота ФРАСУНКЕВИЧ

Варшава

¹ *Bystron Jan Stanislaw. Piesni Ludu polskiego.* — Krakow, 1924. — С. 6.

² Гомогенний — той, що виявляє однакові властивості (прим. перекладача).

³ *Dobrowolski Kazimierz. Chlopska Kultura tradycyjna.* W: *Etnografia Polska*; t. I. Ossolineum, 1958. — С. 20—21.

⁴ Цепелія — торговельні осередки в Польщі.

⁵ *Stomma Ludwik. Antropologia kultury wsi polskiej XIX w.* — Warszawa, 1986. — С. 235—236.

⁶ *Dahlig Piotr. Muzyka Ludowa we wspolczesnym spoleczenstwie.* — Warszawa, 1987. — С. 000.

⁷ *Bystron Jan Stanislaw.* — *Piesni.* — С. 10.

⁸ *Zeranska — Komirek Slawomira. Muzyka w przemianach tradycji etnicznej Litwinow w Polsce. Kultura, muzyczna mniejszosci narodowych w Polsce. Litwini, Bialorusini, Ukralncy.* — Uniwersytet Warszawski. Warszawa 1990, seria: Rozwoj regionalny. Rozwoj Lokainy. Samorzed terytorjalny. T. 29.

⁹ *Stomma Ludwik. Antropologia.* — С. 186.

¹⁰ *Bystron Jan Stanislaw.* — *Piesni.* — С. 11.

¹¹ *Frasunkiewicz Dorota. Spolecznosc Bialorusinow polskich. Intergacja czy dezintegracja.* // *Kultura muzyczna mniejszosci narodowych w Polsce.* — Warszawa, 1990, T. 29.